

Психологічні особливості впливу сімейного виховання на формування креативності у дітей старшого дошкільного віку

Hudyma O.V. Psychological characteristics of family education influence on the formation of creativity in preschool children / O.V. Hudyma // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 34. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 80–89.

О.В. Гудима. Психологічні особливості впливу сімейного виховання на формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. У статті проаналізовано психолого-педагогічну літературу, в якій вивчається проблема впливу сімейного виховання на формування креативності дітей старшого дошкільного віку. Проведено порівняльний аналіз рівня креативності дітей, що виховуються у сім'ях з різними стилями виховання (авторитетним, ліберальним, авторитарним, індіферентним, змішаним), який показав, що найбільш сприятливі умови для формування креативності дітей даного вікового періоду створені у сім'ях з авторитетним стилем виховання. Зазначено, що в цих сім'ях значну роль батьки приділяють можливості емоційного самовираження дитини; задоволенню креативних потреб і бажань; розвитку внутрішньої мотивації виконання творчих завдань. Високі результати показали також діти із сімей з авторитарним стилем виховання, однак жорсткий контроль та вимоги зі сторони батьків при виконанні творчих завдань дітьми призводить до підвищеної тривожності, втрачається самостійність вибору методу розв'язання творчих завдань. Встановлено, що у дітей із сімей з ліберальним стилем виховання присутній низький рівень внутрішньої мотивації. З'ясовано, що дошкільнята цієї категорії схильні швидко переключатись із одного виду діяльності на інший, до чого спонукають незначні труднощі у виконанні певного завдання, їх орієнтиром при виконанні творчих завдань є реакція дорослого та отримання похвали після вдало виконаного завдання. Встановлено, що під впливом зовнішньої мотивації показники рівнів креативності дітей значно зростають. Найнижчий рівень розвитку креативності у сім'ях з індіферентним та змішаним стилем виховання. У даних сім'ях батьки не приділяють достатньої уваги розвитку творчих здібностей, у результаті

чого в дітей відсутній достатній досвід для самовираження у творчій діяльності.

Ключові слова: креативність, творчі здібності, стилі сімейного виховання, авторитетний стиль, ліберальний стиль, авторитарний стиль, індіферентний стиль, змішаний стиль, дошкільний вік.

А.В. Гудыма. Психологические особенности влияния семейного воспитания на формирование креативности у детей старшего дошкольного возраста. В статье проанализирована психолого-педагогическая литература, в которой изучается проблема влияния семейного воспитания на формирование креативности детей старшего дошкольного возраста. Проведён сравнительный анализ уровня креативности детей, которые воспитываются в семьях с разными стилями воспитания (авторитетным, либеральным, авторитарным, индифферентным, смешанным), который показал, что наиболее благоприятные условия для формирования креативности детей данного возрастного периода созданы в семьях с авторитетным стилем воспитания. Отмечено, что в этих семьях значительную роль родители уделяют возможности эмоционального самовыражения ребенка; удовлетворению креативных потребностей и желаний; развитию внутренней мотивации выполнения творческих заданий. Высокие результаты показали также дети из семей с авторитарным стилем воспитания, однако жёсткий контроль и требования со стороны родителей при выполнении творческих заданий детьми, приводит к повышенной тревожности, теряется самостоятельность выбора метода решения творческих заданий. Установлено, что у детей из семей с либеральным стилем воспитания присутствует низкий уровень внутренней мотивации. Доказано, что дошкольники этой категории склонны быстро переключаться с одного вида деятельности на другой, к чему побуждают незначительные трудности при выполнении определённой задачи, их ориентиром при выполнении творческих заданий является реакция взрослого и получение похвалы после удачно выполненного задания. Показано, что под влиянием внешней мотивации показатели уровней креативности детей значительно возрастают. Самый низкий уровень развития креативности в семьях с индифферентным и смешанным стилем воспитания. В данных семьях родители не уделяют достаточного внимания развитию творческих способностей, в результате чего у детей отсутствует достаточный опыт для самовыражения в творческой деятельности.

Ключевые слова: креативность, творческие способности, стили семейного воспитания, авторитетный стиль, либеральный стиль, авторитарный стиль, индифферентный стиль, смешанный стиль, дошкольный возраст.

Постановка проблеми. До проблеми формування творчої особистості суспільство зверталось постійно впродовж всієї історії свого розвитку, адже саме у творчій діяльності закладені пер-

спективи соціального прогресу. Сьогодні в умовах докорінної реорганізації всіх галузей життєдіяльності проблема формування творчої особистості набуває особливої актуальності. Створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації і самореалізації його природних задатків визначається одним із стратегічних завдань розвитку всієї системи освіти, адже могутність держави визначається насамперед кількістю висококваліфікованих спеціалістів, що творчо ставляться до своєї справи, здатних своєю працею сприяти успішному розвитку науки, техніки, мистецтва.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що креативність є властивістю, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє довкілля [2]. Різні науковці виділяють дві концепції впливу сімейного середовища на рівень креативності дитини, які по-різному трактують умови, що сприяють розвитку творчості. К. Роджерс [4] припускав, що сімейне середовище повинне надавати дитині психологічну підтримку, сприяти її розвитку і не проявляти по відношенню до неї надмірну критичність. Д. Харрінгтон, Дж. Блок і Ж. Блок [5] за допомогою завдань на дивергентне мислення вивчали, як взаємодія батьків з дітьми впливає на креативність дитини. Протилежне точці зору К. Роджерса припущення полягає в тому, що сімейне середовище стимулює креативність, якщо вона містить перешкоди для дитини. Стверджується, що обмеження в оточуючому середовищі необхідні для розвитку креативності; дитина повинна навчитися долати труднощі і бути незалежною. Деякі дослідження дійсно показують, що люди з високою креативністю є з неблагополучних сімей або з сімей з недостатньою емоційною підтримкою.

Ж. Лотрі [3] встановив, що середовище з великою кількістю обмежень або з всюдозволеністю не сприяє творчому розвитку. Найбільш стимулюючої виявляється середовище, в якому діють регулярні правила і в той же час допускаються порушення, що додають гнучкості життєвим правилам і звичкам.

Мета статті: визначити найсприятливіші стилі сімейного виховання для формування креативності у дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження. Для встановлення стратегії батьківського виховання в сім'ї дітей дошкільного віку була використана методика «Стратегії сімейного виховання» Н. Рухленко [1], бесіда з батьками, а для діагностики креативності: «Методика діагностики універсальних творчих здібностей для дітей 4-5 ро-

ків» (В. Синельников, В. Кудрявцев), що складається з чотирьох діагностичних завдань [6].

Виклад основного матеріалу. При дослідженні стратегії сімейного виховання у сім'ях дошкільників було встановлено, що в більшості сімей переважає авторитетний (40,6%) та ліберальний стиль (31,3%) виховання. Наступний по значущості був авторитарний стиль (15,6%) виховання. Лише у 6,2% сімей панував індивідуальний стиль виховання та у 6,2% було встановлено змішаний стиль виховання (ліберальний + індивідуальний).

У дітей старшого дошкільного віку в більшій мірі виявлені здібності до перетворення «нереального» на «реальне» у контексті певної ситуації шляхом усунення невідповідності та до надситуативно-перетворювального характеру творчих рішень. Водночас, виявлені значні прогалини в здатності до експериментування.

Аналізуючи відповіді дітей, ми виділили чотири рівні здібностей дитини до перетворення «нереального» на «реальне» у контексті певної ситуації шляхом усунення невідповідності: низький, середній, вищий за середній, високий (таблиця. 1).

Таблиця 1

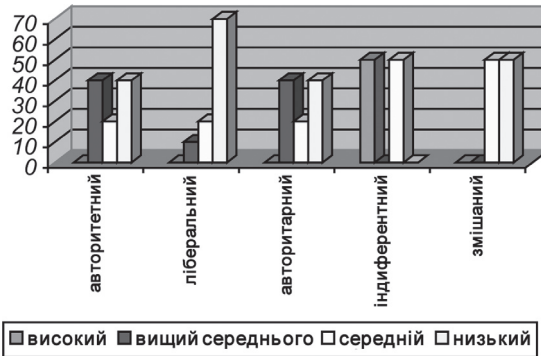
Рівні здібностей дитини до перетворення «нереального» на «реальне»

Рівні	Високий	Середній	Вищий середнього	Низький
%	3	25	25	47

Співставивши результати, отримані при дослідженні рівнів здібностей дитини до перетворення «нереального» на «реальне» зі стилем виховання у їх сім'ях (див. рис. 1), одержали, що у сім'ях з авторитетним стилем виховання у дітей переважають середній та вищий за середній рівні (61,5%), однак, значний відсоток дітей (38,5%) має низький рівень. При виконанні завдання «Сонце в кімнаті» діти з сімей з авторитетним стилем виховання часто звертались за допомогою до психолога, ставили коректні запитання, уточнювали. Під час проведення завдання дошкільники намагались скооперуватись з психологом для якісного виконання завдання.

Подібні результати були отримані при дослідженні дітей з сімей із авторитарним стилем виховання – 60% дітей мають середній та вищий за середній показники, 40% – низький. Діти з таких сімей чітко розуміли завдання, їх вирізняв значний рівень самостійності при вирішенні проблем поставлених перед ними. При виконанні завдань, значну увагу дошкільнята приділяли

реакції психолога на їх відповідь, відчувався певний рівень напруження. Для дітей з низьким рівнем при виконанні завдання характерний був страх виконати невірно, чи що відповідь не буде відповідати очікуванням психолога. У сім'ях з ліберальним стилем виховання у дітей переважав низький рівень виконання завдання (70%). Діти цієї категорії часто просто відмовлялись від виконання завдання, або очікували певної винагороди. У дітей відмічена раптова зміна настрою, примхливість, очікування по-блажливого ставлення психолога.

Рис. 1. Порівняння результатів виконання завдання «Сонце в кімнаті» зі стилями виховання у сім'ях дошкільнят

Високий рівень креативності при виконанні завдання «Сонце в кімнаті» був продемонстрований Аллою Г., яка виховується у сім'ї з індиферентним стилем виховання. Дівчинка швидко і з великим інтересом включилась у роботу, її відповіді вирізнялись високим рівнем уяви, великою кількістю варіантів та різноманітністю ідей. Вона емоційно виконувала завдання, проявляла ініціативність.

У сім'ях зі змішаним стилем виховання спостерігалась пасивність дітей до виконання завдання, низький рівень уяви.

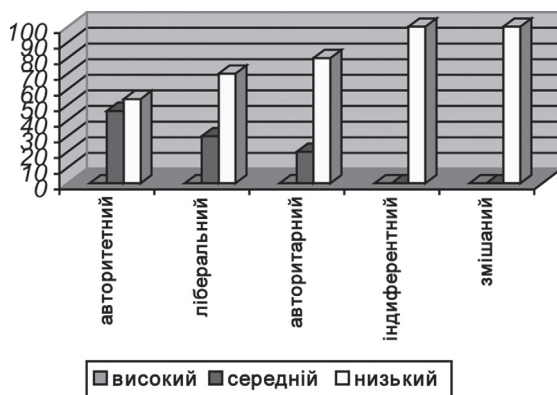
При оцінюванні результатів, отриманих при виконанні завдання «Складна картинка», було виділено три рівні визначення вміння зберегти цілісний контекст зображення в ситуації його руйнування: низький, середній, високий (таблиця 2).

Таблиця 2

Рівні визначення вміння зберегти цілісний контекст зображення в ситуації його руйнування

Рівні	Високий	Середній	Низький
%	0	31,2	68,8

Співставивши результати, отримані при дослідженні рівня визначення вміння зберегти цілісний контекст зображення в ситуації його руйнування зі стилем виховання (див. рис. 2), було встановлено, що в сім'ях із індивідуальним та змішаним стилем виховання виконання дітей завдання було на низькому рівні.

Рис. 2. Порівняння результатів виконання завдання «Складна картинка» зі стилями виховання у сім'ях дошкільнят

У сім'ях з авторитарним та ліберальним стилем виховання також переважають діти з низьким рівнем виконання завдання, однак в цих групах виявлено, хоч і незначний відсоток (20% та 30% відповідно) із середнім рівнем.

У сім'ях з авторитетним стилем виховання кількість дітей із низьким та середнім рівнем виконання завдання майже однакова (53,8% та 46,2% відповідно). Діти цієї групи поводити себе найадекватніше при зміні цілісності зображення, не губилися, намагалися запропонувати певні варіанти, підключали увагу, аналізували наявну інформацію. Однак з кожним наступним загином повторювали ідеї запропоновані при попередньому загиномі та втрачалась оригінальність відповідей.

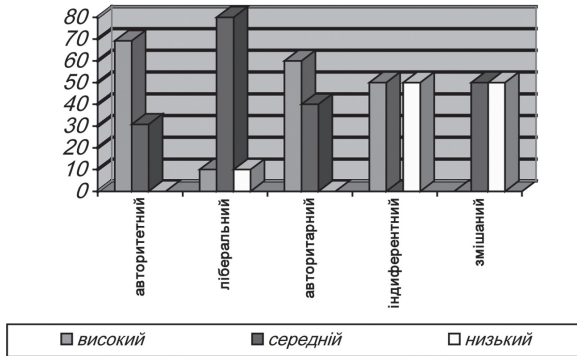
Завдання «Як врятувати зайчика» викликало великий інтерес досліджуваних. Внаслідок значної внутрішньої мотивації діти в переважній більшості продемонстрували високий (43,8%) та середній (50%) рівні виконання завдання (таблиця 3).

Таблиця 3

Рівні визначення надситуативно-перетворювального характеру творчих рішень

Рівні	Високий	Середній	Низький
%	43,8	50	6,2

Співставивши результати, отримані при дослідженні рівнів здібностей дитини до перетворення «нереального» на «реальне» зі стилем виховання (див. рис. 3), встановлено що у сім'ях з авторитетним та авторитарним стилем виховання переважає високий рівень здібності до перетворення за допомогою перенесення властивостей знайомого предмета у нову ситуацію (69,2 % та 60 % відповідно). Решта дітей з цих сімей виконали завдання на середньому рівні, жодна дитина не отримала найнижчого бала.

Рис. 3. Порівняння результатів виконання завдання «Як врятувати зайчика» зі стилями виховання у сім'ях дошкільнят

У сім'ях з ліберальним стилем виховання переважає середній рівень надситуативно-перетворювального характеру творчих рішень дошкільнят, однак одна дитина не впоралась з завданням на належному рівні, тільки одна – показала високий результат. У дітей виникала потреба у спонуканні психолога до використання предметів, що лежали перед ними, необхідним чинником подальшої ініціативності з боку дошкільнят була схвальна відповідь психолога на попередні відповіді. Саме діти цієї категорії в більшій мірі використовували кульку та папір не за призначенням.

Серед дітей, що виховуються у сім'ї з індиферентним стилем виховання, знову відмітилася Алла Г., яка показала високий рівень виконання у завданні «Як врятувати зайчика». У дівчинки відмічено високий рівень співпереживання за зайчика, вона прикладала чимало зусиль, щоб відшукати способи врятувати зайчика, отримувала задоволення від доречних дій. Активно співпрацювала з психологом, вловлювала натяки, міняла хід думок, якщо відчувала, що її відповідь не принесе належного результату.

У сім'ї зі змішаним стилем виховання одна дитина (50%) отримала середній бал за виконання завдання, однак вона важко йшла на співпрацю з психологом, не прикладала достатньо зусиль.

Двоє дітей, що мали низький рівень виконання завдання «Як урятувати зайчика», виховуються у сім'ях з індивідуальним типом виховання.

Оцінюючи відповіді дітей при виконанні завдання «Дощечка», враховувались кількість відповідей, оригінальність, відповідність предмета до форми, одержаної в результаті згинання дощечки. За результатами було виділено високий, середній і низький рівні здатності до експериментування (таблиця 4).

Таблиця 4

Рівні здатності до експериментування з перетворювальним об'єктом

Рівні	Високий	Середній	Низький
%	37,5	50	12,5

Співставивши результати, одержані при виконанні завдання «Дощечка», зі стилями виховання (див. рис. 4) встановлено, що у сім'ях з авторитетним стилем діти виявили високий та середній рівень здатності до експериментування. У сім'ях з авторитарним стилем виховання переважає високий рівень, однак і значний відсоток дошкільнят (20%) мають низький рівень здатності до експериментування. У сім'ях з ліберальним стилем виховання переважає середній рівень виконання завдання «Дощечка», і лише 10% дітей мають високий та 10% низький рівні здатності до експериментування. Двоє дітей (100%) із сімей з індивідуальним стилем виховання показали середній рівень, і двоє дітей (100%) зі змішаним стилем виховання – низький рівень виконання завдання.

Рис. 4. Порівняння результатів виконання завдання «Дощечка» зі стилями виховання у сім'ях дошкільнят

Також було встановлено вплив зовнішньої мотивації на рівень креативності дітей із сімей з різним стилем виховання. Експериментальне дослідження проводилося за допомогою видозміненого завдання «Сонце в кімнаті», для якого було взято малюнок із зображенням галєвини, на якій знаходиться лампочка.

Висновки. При проведенні діагностики креативності та співставленні результатів зі стилем виховання у сім'ї було встановлено, що найкращі умови для розвитку креативності дитини створюються у сім'ях з авторитетним стилем виховання. У цієї категорії дітей переважають високий та середній рівні креативності. Також високий та середній рівні креативності спостерігались у дітей, які виховуються у сім'ях з авторитарним стилем виховання, однак ці діти мають підвищений рівень тривожності. Найнижчі результати було одержано у сім'ях зі змішаним стилем виховання (ліберальний + індиферентний).

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб. : ПитерКом, 1999. – 528 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2008. – 368 с.
3. Любарт Т. Психология креативности / [Т. Любарт, К. Муширу, С. Торджман, Ф. Зенасни]. – М. : Когито-Центр, 2009. – 215 с.
4. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию, становление человека / К. Р. Роджерс; Пер. с англ. – М. : Изд. группа «Прогресс» : Универс, 1994. – 480 с.
5. Роменець В. А. Психологія творчості / В. А. Роменець. – К. : Вища школа, 1971. – 247 с.
6. Шелестова Л. В. Методи діагностики креативності дошкільників у сучасному дошкільному навчальному закладі / Л. В. Шелестова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – №11(30) – С. 38–43.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Burlachuk L. F. Slovar'-spravochnik po psihodiagnostike / L. F. Burlachuk, S. M. Morozov. – Spb. : PiterKom, 1999. – 528 s.
2. Druzhinin V. N. Psihologiya obshchih sposobnostej / V. N. Druzhinin. – SPb. : Piter, 2008. – 368 s.
3. Lyubart T. Psihologiya kreativnosti / [T. Lyubart, K. Mushiru, S. Tordzhman, F. Zenasni]. – M. : Kogito-Centr, 2009. – 215 s.

4. Rodzhers K. R. Vzgl'yad na psihoterapiyu, stanovlenie cheloveka / K. R. Rodzhers; Per. s angl. – M. : Izd. gruppa «Progress» : Univers, 1994. – 480 s.
5. Romenec' V. A. Psihologiya tvorchosti/ V. A. Romenec'. – K. : Vishcha shkola, 1971. – 247 s.
6. Shelestova L. V. Metody diagnostyky kreatyvnosti doshkil'nykiv u suchasnomu doshkil'nomu navchal'nomu zakladi / L. V. Shelestova // Osvita ta rozvytok obdarovanoi' osobystosti. – 2014. – №11(30) – С. 38–43.

O.V. Hudyma. Psychological characteristics of family education influence on the formation of creativity in preschool children. The psychological and pedagogical literature that reveals the problem of the impact of family education on the formation of creativity of preschool children has been analyzed in the article. Comparative analysis of the level of creativity of children has been done. Children are brought up in families with different styles of education (authoritative, liberal, authoritarian, indifferent and mixed). It has been shown that the most favorable conditions for the formation of the creativity of children at this age had been created in families with authoritative style of education.

It is noted that parents in these families pay a significant role to opportunity of emotional expression of the child; to content of the creative needs and desires; to development of internal motivation of performing creative tasks.

Children from families with an authoritarian style of education have also shown high results, but tight control and demands on the part of parents when performing creative tasks by children has been led to increased anxiety, self-selection of method for solving creative problems has been lost. It is established that low level of intrinsic motivation is presented in children from families with a liberal style of education. Preschoolers of this category are prone to quickly switch from one activity to another. Slight difficulties in performing a specific task have induced to it.

The adult's reaction and receiving praise after successfully completed task are the guide during performing creative tasks for them. Under the influence of external motivation performance of levels of children's creativity significantly increases. The lowest level of creativity is in families with mixed and indifferent style of education. In these families parents do not pay enough attention to the development of creativity. In result enough experience to express themselves in creative activities in children is missing.

Key words: creativity, styles of family education, authoritative style, liberal style, authoritarian, indifferent style, mixed style, pre-school age.

Received July 15, 2016

Revised August 14, 2016

Accepted September 12, 2016